

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І ЇЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА КОНТРАКТОМ

У статті розглянута можливість викладання офіцерами військових формувань України предмета "Захист Вітчизни" у середніх школах і вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації як один із шляхів удосконалення військово-патріотичного виховання молоді та її професійної орієнтації на військову службу в умовах зміни способу комплектування військових формувань за контрактом.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, професійна орієнтація, військова служба, дисципліна "Захист Вітчизни".

В статье рассмотрена возможность преподавания офицерами воинских формирований Украины предмета "Защита Отчизны" в средних школах и высших учебных заведениях I-II уровней аккредитации как один из путей совершенствования военно-патриотического воспитания молодежи и ее профессиональной ориентации на военную службу в условиях изменения способа комплектования воинских формирований по контракту.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, профессиональная ориентация, военная служба, дисциплина "Защита Отечества".

This article overviews the possibility of the officers of Ukrainian military formations to teach the subject «Motherland Defence» at secondary schools and I-II accreditation level institutions of higher education as one of the ways of improving military and patriotic education, and professional focus on military service in terms of changing the way of military formations recruitment.

Key words: military and patriotic education, professional focus, military service, subject «Motherland Defence».

Постановка проблеми. Актуальність запропонованого нами дослідження підтверджують суспільні потреби, які виражені через два важливих нормативно-правових акти:

- 1) Державна програма переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом [5];
- 2) Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття") [4].

Перший правовий акт відображає потребу у зміні способу комплектування військових формувань на контрактний. Відсутність належних, переважно фінансових, умов реалізації даної потреби веде до пошуку інших шляхів. Другий – звертає увагу на удосконалення позашкільного навчання і виховання, пов'язаного із "забезпеченням потреб особистості у творчій самореалізації, здобуття дітьми і юнацтвом додаткових знань, умінь, навичок за інтересами, інтелектуальний і духовний розвиток, підготовку їх до активної професійної і громадської діяльності" [4]. Як визначено в даному нормативно-правовому акті серед шляхів, які забезпечують відображену потребу, є участь молоді в різних видах діяльності, в тому числі військово-патріотичному.

Основна частина військовослужбовців, що вперше уклали контракти, – це ті, хто залишився служити після проходження строкової служби. За даними Генерального штабу ЗС України, кількість звільнених відносно до прийнятих на військову службу за контрактом становила 99 % у 2005 р., 95 % у 2006 р. та 81 % у 2007 р. [1, с. 38]. На сьогодні ситуація не змінилась. Якщо перехід військових формувань на контрактний спосіб комплектування завершиться (буде скасовано призов на строкову службу), а умови, в яких здійснюється цей процес, будуть незмінні, то погіршиться стан комплектування посад військовослужбовців, а відповідно й ефективність виконання службово-бойових завдань.

Спілкуючись у колективі, військовослужбовець строкової служби дізнається про умови проходження служби військовослужбовця за контрактом, про перспективи подальшої служби, тобто отримує всю необхідну інформацію для прийняття позитивного рішення щодо укладання контракту на службу у військовому формуванні України. Ясна річ, що інші громадяни України не мають такої можливості. Через засоби масової інформації можна поширити загальну інформацію про привабливість військової професії і її нематеріальні сторони – такі, як служіння Вітчизні, честь, відданість, можливість стати зрілою особистістю. Для докладного ж роз'яснення всього комплексу матеріальних пільг, кар'єрних можливостей і освітніх програм необхідно працювати індивідуально з кожним кандидатом [8, с. 753].

На нашу думку, забезпеченню згаданих потреб суспільства буде сприяти викладання офіцерами військових формувань України предмета "Захист Вітчизни" в середніх школах і вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Аналіз актуальних досліджень. Аналізуючи наукові праці, присвячені військово-патріотичному вихованню молоді та її професійної орієнтації на військову службу за контрактом, необхідно відзначити дослідження Б. П. Мисака [3], у якому звертається увага на те, що "вивчення предмета "Захист Вітчизни" необхідно здійснювати з урахуванням таких вимог: систематичного аналізу рівня відповідних знань, умінь і навичок учнівської молоді через рейтингове оцінювання; регулярного методичного спрямування позакласної і позашкільної роботи з військово-патріотичного виховання, максимального використання допомоги підшефних військових частин, курсів цивільної оборони, суспільних організацій і рухів" [3, с. 15]. Ми згодні з автором, проте в роботі не розглядається мотивація командирів згаданих підшефних військових частин, ігнорування чого не дасть очікуваного результату при реалізації запропонованого заходу.

Свідченням актуальності проблеми професійної орієнтації молоді в різні періоди розвитку держави є незмінний інтерес науковців, які вивчали різні її аспекти. Значну увагу дослідники звертали на питання професійної орієнтації школярів на певні види професійної діяльності, широко досліджували вибір учнями спеціальностей робітничої та сільськогосподарської сфери, професій підприємницького напрямку. Проте наукові праці, присвячені професійній орієнтації на військову службу, не трапляються.

У науковій праці М. Кузів [2] "доведено, що в сучасних умовах професійна орієнтація є важливим елементом навчального процесу в загальноосвітніх закладах, адже саме тут формуються перші й основні кроки щодо професійного вибору. З метою ефективності профорієнтаційної роботи потрібно забезпечити співпрацю шкіл із центрами зайнятості, підприємствами, професійно-технічними і вищими навчальними закладами. Питання вибору професії повинно бути проблемою не тільки учнів, їхніх батьків і навчальних закладів, які хочуть

заповнити навчальні місця, а й держави і підприємств" [2, с. 17, 18]. На нашу думку, до визначеного переліку організацій необхідно додати і військові частини.

Провівши аналіз наукових праць, робимо висновок про потребу комплексного дослідження, присвяченого військово-патріотичному вихованню молоді та її професійній орієнтації на військову службу в середніх школах і вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Метою статті є розгляд доцільності викладання офіцерами військових формувань України предмета "Захист Вітчизни" у середніх школах і вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації як один із шляхів удосконалення військово-патріотичного виховання молоді та її професійної орієнтації на військову службу за контрактом.

Виклад основного матеріалу. Запропонований нами підхід забезпечує:

1) викладання матеріалу занять на вищому професійному рівні, що є важливим для організації мобілізаційного процесу за умов відсутності обов'язкової військової служби в державі;

2) проведення профорієнтаційної роботи, спрямованої на залучення до військової служби за контрактом;

3) проведення практичних занять на території військової частини для надання школярам повнішої інформації про умови військової служби, що є необхідним для прийняття позитивного рішення стосовно військової служби за контрактом.

Обґрунтування цього підходу потребує проведення наукового експерименту, результати якого дають змогу зафіксувати отримані факти і порівняти їх із наведеною гіпотезою. Експеримент є найскладнішим, трудомістким, але водночас дуже ефективним і переконливим методом наукового пізнання [7, с. 191]. Наш експеримент має три складові частини: економічну, соціальну і педагогічну (табл. 1).

Складові частини експерименту і їхня мета

Складові частини експерименту	Мета
1. Економічна	З'ясувати ефективність різних форм економічної діяльності.
2. Соціальна	Отримати інформацію про кількісні та якісні зміни показників діяльності і поведінки соціального об'єкта під впливом керованих і контрольованих чинників.
3. Педагогічна	Сприяти вдосконалюванню навчально-виховного процесу.

Соціальний експеримент потребує дотримання правових і моральних норм, принципу мінімізації негативних залишкових деформацій, добровільної згоди людей на участь в експериментах і компенсацій їм можливих витрат [7, с. 193].

Для мінімізації дисфункційних наслідків від експерименту нами було зроблено таке.

1. Проведено експериментальні процедури відповідно до нормативно-правової бази України. Згідно з п. 100 Положення про проходження громадянами України військової служби у ЗС України, "забороняється призначення військовослужбовців на посади у порядку службового сумісництва, крім посад, пов'язаних із науково-педагогічною або науковою діяльністю" [6].

2. Проведено експерименти з людьми за їхньою згодою на дослідження. Для проведення експерименту нами було обрано м. Київ як регіон з найнесприятливішими умовами для проходження військової служби за контрактом. У зв'язку з низькою заробітною платою у школі і військовій частині порівняно з іншими організаціями, закладами чи установами цього регіону від пропозиції не відмовився ні директор школи, який займався пошуком викладача для проведення занять з предмета "Захист Вітчизни", ні офіцер, що мав намір поліпшити своє матеріальне становище.

Експеримент було проведено у три етапи, кожен з яких складався з певного комплексу операцій.

1. Підготувчий етап, на якому формуються належні умови для проведення дослідження. Основними завданнями вивчення предмета "Захист

Вітчизни" є: здобуття знань про функції ЗС України, їхні характерні особливості; засвоєння основ захисту Вітчизни, цивільного захисту, медико-санітарної і психологічної підготовки, військово-патріотичне виховання. У розрізі предмета проводяться навчально-польові заняття. З урахуванням досвіду і знань діючого офіцера нами було зроблено припущення, що саме офіцер, як ніхто інший, може організувати і провести заняття на високому методичному рівні.

З-поміж шкіл було обрано – спеціалізовану школу з поглибленим вивченням англійської мови. Такий підхід дає підстави припустити, що результати цього заходу в інших регіонах та інших школах будуть кращими, порівняно з тими, які ми отримаємо після закінчення експерименту. Серед старших класів, у яких проводять заняття з предмета "Захист Вітчизни", було обрано 11-й для того, щоб у процесі експерименту школярі могли порівняти своє сприйняття матеріалу, поданого цивільним і військовим викладачами.

Серед експериментальних методик було обрано таку, за якою об'єкт дослідження вивчається в різні періоди і в різних станах. Ця методика так і називається – "до-після". На практиці експеримент за схемою цієї методики проводять таким чином: фіксують характеристики об'єкта за період, який передуює його зміні, та порівнюють їх з результатами експерименту. Основний недолік цієї схеми полягає в тому, що в ній не враховується розвиток об'єкта під впливом інших неконтрольованих чинників [7, с. 197].

II. Р е а л і з а ц і й н и й е т а п, основний зміст якого – наочно-практична діяльність експериментатора й тих, кого обстежують. Експеримент проводився протягом 2010–2011 навчального року. Експериментальна група складалася з 15 учнів одного 11-го класу. Перед початком занять у вересні 2010 р. новий викладач з провів анкетування учнів. У відповідях на запитання анкети було виявлено ставлення школярів до військової служби (табл. 2).

Під час занять офіцер ненав'язливо проводив профорієнтаційну роботу щодо служби за контрактом, наводячи приклади з практики у розрізі тем предмета й розповідаючи про реальні умови військової служби, а також організовував практичні заняття на території військової частини. Результати спостереження за

експериментальною групою показали зацікавленість її учасників заняттями. У квітні 2011 р. було опитано школярів з приводу їхнього ставлення до проведеного експерименту та бажання проходити військову службу у військових формуваннях України. Цього разу результати анкетування показали дещо кращі знання учнів про військову службу та їхнє ставлення до неї (табл. 2).

Таблиця 2

Результати анкетування за експериментальною методикою "до-після"

Запитання	"До"		"Після"	
	відповіді, %			
	так	ні	так	ні
1. Чи знаєте Ви умови проходження служби військовослужбовцем-контрактником?	0	100	100	0
2. Серед Ваших друзів є ті, хто проходить військову службу?	33	67	53	47
3. Вам подобається активний відпочинок?	47	53	73	27
4. Чи вважаєте себе захисником Вітчизни, патріотом держави?	47	53	87	13
5. Чи цікавим для Вас є проходження військової служби?	33	67	60	40
6. У Вас є бажання проходити військову службу за контрактом у військових формуваннях України?	0	100	7	93

Продовження табл. 2

Запитання	"До"		"Після"	
	відповіді, %			
	так	ні	так	ні
7. Якщо б Ви погодилися стати військовослужбовцем-контрактником, то чи значущим було б для Вас таке: розмір зарплатні вищий, ніж можна отримати на іншій роботі;	67	33	67	33
перспективи одержання житла;	53	46	53	46
можливість здобути вищу освіту безкоштовно;	33	67	53	46
повага рідних, близьких, друзів?	33	67	33	67
8. Якщо б Ви погодилися стати військовослужбовцем за контрактом, то чи				

значущими були б для Вас такі ускладнення проходження служби:				
недостатнє грошове забезпечення;	100	0	100	0
відсутність належних житлових умов;	60	40	60	40
низький рівень престижу військової служби;	33	67	33	67
необхідність переїзду у зв'язку зі службою?	60	40	80	20

III. Етап аналізу й узагальнення результатів – перетворення експериментального факту дійсності, отриманого на попередньому етапі, на факт науки (див. табл. 3).

На цей час колишній учень обраної для експерименту школи пройшов строкову службу, уклав контракт на проходження служби у цій же частині і здобуває вищу освіту на пільгових умовах. Усі інші представники експериментальної групи навчаються на денній формі у вищих навчальних закладах м. Києва. Безкоштовне навчання стає особливо актуальним за умов фінансово-економічної кризи і скорочення бюджетних місць у навчальних закладах України.

Необхідно звернути увагу на те, що не кожен офіцер у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків зможе виділити час на викладання у школі (вищому навчальному закладі I–II рівнів акредитації). Тому виконання цього заходу як обов'язкового пропонуємо ввести до службових обов'язків офіцерів вербувальних служб, центрів комплектування тощо.

Таблиця 3

Результати проведеного експерименту за його складовими частинами

Складова частина експерименту	Етап аналізу й узагальнення результатів
1. Економічна	Ефективність запропонованого заходу виявляється в тому, що військові формування залучають найманих працівників на посади військовослужбовців за контрактом, при цьому не тільки не витрачають фінансові ресурси, а й дають можливість офіцерам поліпшити своє матеріальне становище
2. Соціальна	Кількісні і якісні зміни об'єктів, що брали участь в експерименті, виражаються у такому: <i>командування військових частин</i> отримують можливість кількісно збільшити персонал і поліпшити його якісний стан

	<p>(можливість проведення якіснішого відбору на конкурсній основі);</p> <p><i>офіцер</i> отримує можливість поліпшити матеріальний стан і свій професійний рівень під час підготовки до занять та у процесі їхнього проведення;</p> <p><i>управління школи (ВНЗ I–II рівнів акредитації)</i> одержує висококваліфікованого викладача з доступом до матеріальної бази для проведення занять, якої немає у школі (ВНЗ I–II рівнів акредитації);</p> <p><i>школярі (студенти)</i> одержують доступ до інформації про можливості вибору професії і здобувають глибші знання</p>
3. Педагогічна	<p>Удосконалення навчально-виховного процесу школярів (студентів) виражається у створенні умов для кращого засвоєння матеріалу з предмета "Захист Вітчизни" та підвищення рівня патріотичного виховання у школі (ВНЗ I–II рівнів акредитації) загалом. Розвінчування усталених у населення понять "дідівщина" та "жахливі" умови проходження військової служби тощо</p>

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розглянутий напрямок обґрунтування доцільності викладання офіцерами військових формувань України предмета "Захист Вітчизни" у середніх школах і вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації для поліпшення стану комплектування посад військовослужбовців за контрактом полягає у застосуванні показника ефективності заходів, який відображає збільшення кількості військовослужбовців-контрактників у військовій частині без додаткових фінансових витрат. Такий показник може використовуватися для оцінювання ступеня корисності запропонованого заходу.

Враховуючи, що даний напрямок є новим, в подальших дослідженнях слід детальніше розглянути педагогічні умови формування готовності молоді і студентів до вибору професії військовослужбовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куди крокує професіоналізація Збройних Сил України? (Аналітична доповідь Центру Разумкова) [Текст] // Національна безпека і оборона. – 2008. – № 5. – С. 2–50.

2. Кузів, М. З. Професійна орієнтація учнівської молоді в Німеччині й Україні в умовах ринку праці (порівняльний аналіз) [Текст] : автореф. дис. ... канд. педаг. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / М. З. Кузів; Ін-т педаг. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2011. – 22 с.

3. Мисак, Б. П. Формування військово-патріотичної готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни [Текст] : автореф. дис. ... канд. педаг. наук : спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / Б. П. Мисак; Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2010. – 22 с.

4. Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна XXI століття") [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Про Державну програму переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом [Електронний ресурс] : указ Президента України від 17.04.2002 р. № 348/2002. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України [Електронний ресурс] : указ Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Сурмін, Ю. П. Майстерня вченого: підручник для науковця [Текст] / Ю. П. Сурмін. – К. : Навч.-метод. центр "Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні", 2006. – 302 с.

8. Bernard R. Want You!: the Evolution of the All-Volunteer Force. – RAND Corporaton. – <http://www.rand.org>